

Aanpassingen bij het centraal examen, schooljaar 2005

De directeur van de school kan voor een kandidaat met een beperking, waaronder dyslexie, maatregelen treffen bij de afname van het centraal examen. Voorwaarden hiervoor zijn in het geval van dyslexie (artikel 55 eindexamenbesluit) dat:

- a. er een deskundigenverklaring is, die door een ter zake deskundige psycholoog of orthopedagoog is opgesteld;
- b. de aanpassing, voor zover deze betrekking heeft op het centraal examen, in ieder geval kan bestaan uit een verlenging van de duur van de desbetreffende toets van het centraal examen met ten hoogste 30 minuten;
- c. een andere aanpassing slechts kan worden toegestaan voor zover daartoe in de onder a genoemde deskundigenverklaring ten aanzien van betrokkene een voorstel wordt gedaan dan wel indien de aanpassing aantoonbaar aansluit bij de begeleidingsadviezen vermeld in die deskundigenverklaring.

Het is hierbij van belang dat de bij het centraal examen te nemen maatregelen ook in het schoolexamen worden getroffen en ook in eerdere vergelijkbare situaties tijdens de schoolloopbaan zijn toegepast.

De schooldirecteur beslist over de aanpassingen op basis van de deskundigenverklaring en meldt de aanpassingen vervolgens bij de Inspectie, die belast is met het toezicht op de school. De Inspectie kan toetsen aan bovengenoemde voorwaarden (a t/m c).

Een veel genomen maatregel is tijdverlenging (zie onder punt b). In de regel geldt een verlenging met een halfuur. Dat is echter geen voorschrift. Op grond van de deskundigenverklaring kan de directeur ook besluiten tot verlenging met meer of minder dan een halfuur, eventueel van vak tot vak verschillend.

Voor de afname van het centraal examen stelt de overheid een aantal aangepaste uitvoeringen van de centrale examens ter beschikking. Scholen kunnen bij de Informatie Beheer Groep (IBG) de volgende aangepaste examens bestellen (beschreven is de situatie in 2005):

- A. **Examens als pdf-bestand** (*portable document format*). Dit is een digitale versie van het examen die inhoudelijk en qua lay-out geheel identiek is aan het papieren examen. De school kan de kandidaat het examen als pdf-bestand op een computer (eventueel notebook) aanbieden. De kandidaat heeft dan de mogelijkheid om tekstgedeelten of woorden door spraaksynthese in een kunstmatige stem om te zetten.

Programma's voor spraaksynthese zijn als freeware beschikbaar.

De kandidaat kan ook op het beeldscherm de door hem gewenste vergrotingsfactor gebruiken.

De kandidaat kan het pdf-bestand op het beeldscherm gebruiken *in plaats van*, maar ook *naast* het papieren examen.

De school kan het pdf-bestand ook gebruiken om zelf grootschrift in de gewenste lettergrootte te produceren. Afhankelijk van de reproductiemogelijkheden op de school kan het pdf-bestand vergroot worden geprint, of eerst worden geprint en daarna op de kopieermachine worden vergroot. Door de CEVO wordt zorg besteed aan de print- en kopieerbaarheid van afbeeldingen en grafieken.

B. **Audio:** de (ingesproken) tekst van de examens wordt geleverd op een cd-rom volgens Daisy-protocol. De cd-rom kan worden afgespeeld in een speciale Daisy-speler of op een pc met behulp van eenvoudige (Engelstalige) software. Ten opzichte van het oude cassettebandje biedt een cd-rom volgens Daisy-protocol zeer ruime en eenvoudige navigatiemogelijkheden. Onder meer het bij een examen zeer wenselijke snelle schakelen tussen vraag en tekst is op eenvoudige wijze mogelijk. Voor het gebruik van een cd-rom volgens Daisy-protocol is geen lidmaatschap van de FNB (Federatie Nederlandse Blindenbibliotheken) vereist. Er is Engelstalige software beschikbaar die gebruikt kan worden om de cd via een computer te beluisteren (freeware, te downloaden via www.daisy.org/tpbreader/).

Gezien de goede gebruiksmogelijkheden van pdf-bestanden in combinatie met spraaksynthese, ligt het voor de hand dat in de toekomst veel minder gebruikgemaakt zal worden van audio-examens. Wellicht zullen deze uiteindelijk alleen gebruikt worden door zeer ernstig dyslectische leerlingen die hun hele schoolloopbaan al gebruik hebben gemaakt van de diensten van de FNB.

C. **Grootschrift.** Zoals in voorgaande jaren wordt voor alle vakken, indien besteld, grootschrift geleverd. Daarop zijn twee uitzonderingen: wiskunde GTL en wiskunde A1, 2 Havo. Voor deze twee vakken is het standaard examen in grotere letter (puntgrootte 11) gezet. Indien dat voor de dyslectische kandidaat nog niet groot genoeg is kan de school zelf het onder A genoemde pdf-bestand gebruiken om grootschrift te maken.

Bij de centrale examens wordt gewerkt aan een verbetering van de leesbaarheid voor alle kandidaten, door keuze van een groter en/of meer geschikt lettertype en door weglating van typografische foefjes die voor sommige kandidaten lastig zijn, zoals witte letters op een zwarte achtergrond. Een deel van deze verbeteringen zal pas in 2006 zichtbaar zijn.

De aanpassing van de leesbaarheid gebeurt niet bij alle examens tegelijkertijd. Voor een klein deel van de examens is de aanpassing al geregeld bij het examen 2005, andere examens volgen later. Als van een examen de leesbaarheid is vergroot, is naar verwachting het aantal kandidaten dat extra vergroot schrift nodig heeft, aanzienlijk lager dan voorheen. Het papieren grootschrift wordt voor die examens niet meer geleverd, indien nodig kan de school het zelf door middel van het geleverde pdf-bestand afdrucken op de voor de kandidaat meest gewenste grootte.

Bij de hierboven onder A t/m C beschreven aanpassingen gaat het om aanpassingen in de uitvoering van het examen, niet in de inhoud. Voor kandidaten met een zware visuele handicap, onder andere blinde kandidaten, worden examens op onderdelen ook enigszins inhoudelijk aangepast. Vragen die een beroep doen op het zogeheten scannend lezen, vervallen voor deze kandidaten, afbeeldingen worden voorzien van toelichtingen, vragen die een sterk beroep op het visueel vermogen doen, worden vervangen door gelijkwaardige vragen die dat minder doen etc. Het spreekt vanzelf dat deze aangepaste examens niet bedoeld en geschikt zijn voor dyslectische kandidaten. Scholen moeten goed nagaan of zij de goede uitvoering bestellen.

Met de aangepaste uitvoeringen wordt voorzien in een groot deel van de behoefte aan aanpassingen bij de afname. De directeur kan echter te allen tijde – gebaseerd op de deskundigenverklaring en de bij onderwijs en schoolexamen gehanteerde praktijk – kiezen voor een afname-aanpassing die door de overheid niet wordt geleverd. Zo kan de directeur besluiten tot een vergrotingsfactor die niet wordt geleverd via bestelling bij IBG, waarna hij zelf met inachtneming van de geheimhouding kan zorgen voor een examen dat in de gewenste factor is vergroot. Ook kan hij indien nodig besluiten tot het inzetten van de ReadingPen, waarbij wel het elektronische woordenboek dient te worden uitgeschakeld.

Ook andere maatregelen, zoals een toezichthouder die bij een kleurenblinde kandidaat op diens verzoek gekleurde kaartdelen benoemt of de kaartdelen aanwijst van een door de kandidaat genoemde kleur, zijn toegestaan.

Wat niet is toegestaan, zijn aanpassingen op de inhoud en de omvang van het examen. Ook elektronische woordenboeken zijn vooralsnog niet toegestaan.

Als voor een dyslectische kandidaat lange teksten een obstakel vormen, dan kan de directeur ondersteuning toestaan in de vorm van audio, spraaksynthese, grootschrift en/of tijdverlenging. Hij kan echter niet besluiten dat de kandidaat is vrijgesteld van het maken van dit examenonderdeel.

Bovengenoemde aanpassingen hebben steeds betrekking op de leesproblemen van dyslectische leerlingen. Uiteraard spelen ook de spellingproblemen tijdens het examen een belangrijke rol.

Met ingang van 2005 mogen alle leerlingen examen doen via de pc, met gebruik van de spellingcontrole. Dit is dus niet beperkt tot leerlingen met handicaps en beperkingen. Voor dyslectische leerlingen of andere leerlingen met een handicap kan de directeur op grond van de deskundigenverklaring wel besluiten tot andere aanpassingen indien dat noodzakelijk is. Er kan dan met name gedacht worden aan het gebruik van spraakherkenningssoftware en predictiesoftware.